

Література

1. Біленчук П.Д., Диннік О.Г., Лютий І.О., Скороход О.В. Банківське право: українське та європейське / за ред. П.Д. Біленчук : навч. посібник. – К. : Атіка, 1999. – 400 с.
2. Вовчак О.Д., Скаско О.І., Стасів А.М. Банківський нагляд : навч. посібник. – Львів : Новий світ–2000, 2005. – 472 с.
3. Жарковская Е., Аренде И. Банковское дело : курс лекций. – М. : ИКФ Омега-Л. – 2002. – 399 с.
4. Кришталь Г.О. Система банківського нагляду в зарубіжних країнах // Фінанси України. – 2005. – № 6. – С. 122-127.
5. Лаптев С.М., Денисенко М.П., Кабанов В.Г., Лобунь О.С. Банківська діяльність (вітчизняний та зарубіжний досвід) : навч. посібник. – К. : ВД "Професіонал". – 2004. – 320 с.
6. Степаненко А.І. Банківський нагляд в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.04.01. – К., 2004. – 182 с.
7. Яценюк А.П. Організація системи банківського нагляду і регулювання в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.04.01. – С., 2004. – 206 с.
8. Банк Франції: История, структура, роль. – Банк Франції: Ин-т проф. подготовки, 1995. – 76 с.

УДК 330.322.001.13:330.131.7

Ст. викл. Р.З. Дарміць – НУ "Львівська політехніка"; ст. викл. Г.В. Лешчук – Прикарпатський інститут МАУП

ВПЛИВ РИЗИКІВ У СИСТЕМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Проаналізовано і структуровано можливі види ризиків під час планування й реалізації інвестиційних проектів, а також сутність методів їх мінімізації та уникнення. Виокремлено та доповнено пріоритетні напрями мінімізації проектних ризиків, а також згруповано чинники впливу на процеси інвестування вітчизняних підприємств.

Ключові слова: інвестиційні проекти, інвестиційні ризики, проектні ризики, управління ризиками та їх мінімізація.

*Senior teacher R.Z. Darmic – NU "L'vivs'ka Politekhnik";
senior lecturer H.V. Leshchuk – Transcarpathion institute IAPM*

The influence of risks in the system of investment projects realization

Possible kinds of risks during the investment projects planning and implementation and also the essence of risks minimization and avoidance methods are analyzed and structured. Prioritized directions of project risks minimization are identified and complemented, also the main influential factors for the native enterprises investment processes are grouped.

Keywords: investment projects, investment risks, project risks, risks management and their minimization.

Постановка проблеми. У сучасних умовах світової кризи та фінансово-економічної нестабільності процес планування, фінансування та реалізації інвестиційних проектів зазнає впливу низки чинників (ризиків), що ускладнює визначення ефективності, окупності та конкурентоспроможності проектів. З метою мінімізації впливу ризиків на реалізацію інвестиційних проектів слід структурувати наявні види ризиків, виокремити основні чинники, що зумовлюють їх виникнення та окреслити напрями можливих коректив (усунення, зменшення тощо) щодо таких чинників впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади планування та реалізації інвестиційних проектів, вплив при цьому різноманітних ризиків, методи та шляхи їх мінімізації досліджували як вітчизняні, так і закордонні науковці, зокрема: О.Д. Вовчак, Г.О. Бардиш, В.В. Жуков, Г.М. Тарасюк, В.В. Лук'янова, Т.В. Головач, М.С. Пушкар, Р.М. Пушкар, І.П. Мойсєнко, А.П. Дука, А.В. Череп, В.Г. Федоренко, Г.В. Козаченко, О.М. Антіпов, О.М. Ляшенко, Г.І. Дібніс та ін.

Реалізація інвестиційних проектів відбувається протягом певного визначеного періоду часу, а саме виділяють передінвестиційну, інвестиційну та експлуатаційну стадії (фази) життєвого циклу проекту. Усі стадії (фази) життєвого циклу інвестиційного проекту супроводжує ймовірність виникнення певних непередбачуваних подій чи негативних результатів, тобто виникає поняття ризикованості проекту. При цьому, існують певні види ризиків, що супроводжують проект протягом усіх його стадій реалізації, проте є також інші види ризиків, характерні лише конкретним стадіям (фазам) і які можливо ідентифікувати лише на окремій/кожній із стадій. Виникнення на деяких стадіях (фазах) життєвого циклу інвестиційного проекту певних непередбачуваних подій чи негативних результатів пов'язано не лише із часовими параметрами, а й із багатьма іншими чинниками, зокрема, політичними, економічними, правовими, фінансовими, технічними, екологічними тощо. Ці чинники зумовлюють виникнення різноманітних ймовірних проектних ризиків. Саме тому, для ефективної реалізації інвестиційних проектів необхідно попередньо встановити види та визначити рівні проектних ризиків, розробити напрями та методи управління ними.

Постановка цілей. При дослідженні теоретичних та прикладних проблем впливу усіх можливих видів ризиків на стадії життєвого циклу інвестиційного проекту слід визначити такі цілі:

- виокремлення основних аспектів впливу ризиків за фазами життєвого циклу інвестиційного проекту;
- удосконалення класифікації можливих видів ризиків під час планування та реалізації інвестиційних проектів;
- дослідження та доповнення пріоритетних напрямів мінімізації можливих ризиків під час планування і реалізації інвестиційних проектів.

Виклад основного матеріалу. Під час планування та реалізації інвестиційного проекту здійснюється розрахунок та врахування не лише усіх можливих витрат та доходів, тобто бюджетування, а й визначення можливих чинників впливу і ризиків. При цьому існує проблема визначення усіх можливих проектних/інвестиційних ризиків, що зумовлено недостатністю повної та релевантної інформації, людським чинником тощо, внаслідок чого відбувається недотримання інвестиційного генерального бюджету, фінансового плану й термінів виконання реалізації проекту.

Проектні ризики – це сукупність ризиків, що загрожують реалізації інвестиційного проекту або здатні знизити його ефективність (комерційну, економічну, бюджетну, соціальну, екологічну та ін.) [1]. Доцільність врахування усіх можливих видів ризиків на початкових стадіях життєвого циклу інвестиційного проекту є особливо важливим завданням, оскільки від своєчасного та

правильного визначення/ідентифікування залежить термін реалізації проекту, його майбутня ефективність/прибутковість.

Інвестиційний проект – це комплекс заходів, здійснюваних інвестором з метою реалізації стратегії економічного розвитку підприємства і які передбачають отримання прибутку чи соціального ефекту в майбутньому [2]. Оскільки, реалізація інвестиційного проекту орієнтована на отримання певного ефекту у майбутньому, що пов'язано із значним впливом непередбачуваності та ймовірності невиконання інвестиційних планів (бюджетів), а отже, ступінь ризикованості проекту є досить високим, що відповідно потребує особливої уваги при його дослідженні.

На думку Г.М. Тарасюка, потрібно навчитися передбачати ризик, оцінювати його розміри, планувати заходи щодо його запобігання та не перевищувати допустимих меж. Планування та реалізація проектів відбувається в умовах невизначеності, що породжується змінами внутрішнього та зовнішнього середовища. Під невизначеністю розуміють відсутність повної та достовірної інформації про умови реалізації проекту. Невизначеність, пов'язану з можливістю виникнення в ході реалізації проекту несприятливих умов, ситуацій та наслідків, називають ризиком [3].

Г.О. Бардиш вважає, що невизначеність – це стан неоднозначності розвитку конкретних подій у майбутньому, ступінь нашого незнання і неможливості точного передбачення основних величин і показників діяльності підприємства, зокрема й реалізації інвестиційного проекту. Ризик – економічна категорія, що може як бути, так і не бути, в основі якої лежить невизначеність конкретної господарської чи іншої ситуації і яка зумовлена браком повної інформації [4].

Інвестиційні розрахунки здійснюють в умовах невизначеності, тому є ймовірність виникнення несприятливих ситуацій, які призведуть до зниження ефективності проекту або додаткових збитків. Це означає, що всі проекти є ризикованими [5]. Таким чином, можна вважати, що поняття "невизначеності", "ризикованості" та "непередбачуваності" притаманні певною мірою будь-якому інвестиційному проекту, тому їх вплив може набувати різноманітних форм та значення.

Визначаючи той чи інший вид ризику, потрібно оцінити його розмір і вплив на загальні результати [6]. В Україні безризикові інвестиційні проекти є доволі рідкісним явищем, оскільки на рівень ризику впливають різноманітні чинники. Зростання ступеня ризику в сучасних умовах пов'язано зі зростаючою невизначеністю і швидкою мінливістю економічної ситуації у країні загалом і на інвестиційному ринку зокрема; із пропозицією, що збільшується, для інвестування приватизованих об'єктів; із появою нових емітентів і фінансових інструментів для інвестування та низкою інших чинників [7].

Теоретичні дослідження дають змогу виокремити такі класифікаційні ознаки та види проектних (інвестиційних) ризиків (табл.).

Процес інвестування завжди пов'язаний з ризиком внаслідок того, що доходи/прибуток та витрати від проекту є важко прогнозованими величинами на момент прийняття рішення про реалізацію об'єкта інвестування. Не

можна наперед передбачити несприятливі ситуації та тенденції протягом наступних років. Ризик у процесі інвестування виникає через коливання курсу валют, відсотків за кредит, цін, зміну політичного курсу держави, податкової системи та інших причин [9].

Табл. Види ризиків у процесі реалізації інвестиційних проектів

О.Д. Вовчак	Інвестиційні ризики оцінюються за технічними, маркетинговими, інституційними, екологічними, соціальними, фінансовими та іншими аспектами [2].
Г.О. Бардиш	Ризики фінансового спрямування: ризик неплатоспроможності підприємства, ризик зниження фінансової стійкості підприємства, ризик фінансування проекту, процентний ризик. Інституційні (законодавчі) ризики: податковий, інфляційний, криміногенний та політичний. Функціональні ризики: проектний, будівельний, комерційний (ринковий), структурно-операційний (виробничий), банківський [4].
Г.М. Тарасюк	За джерелами виникнення: політичні, господарські, форс-мажорні. За причинами виникнення: зовнішні, внутрішні та інші ризики [3].
В.В. Жуков	Ризик учасників проекту, ризик перевищення кошторисної вартості проекту, ризик несвоєчасного завершення будівництва, конструкційний і технологічний ризики, виробничий ризик, управлінський ризик, збутовий ризик, фінансовий ризик, крайній ризик, адміністративний ризик, юридичний ризик, ризик форс-мажор [1].
В.В. Лук'янова, Т.В. Головач	Загальні ризики: політичні, загальноекономічні, правові, технічні, ризики учасників проекту, фінансові, маркетингові, екологічні. Специфічні ризики: ризик нежиттєздатності проекту; ризик незавершеного будівництва; податковий ризик; ризик невиконання зобов'язань; ризик посилення законів про охорону навколишнього середовища [10].
І.П. Мойсеєнко	Види інвестиційних ризиків: політичний, загальноекономічний, правовий, технічний, фінансовий, маркетинговий, екологічний та ризик учасників проекту [8].

Невизначеність чи ризикованість притаманні будь-якому інвестиційному проекту протягом усіх стадій (фаз) його життєвого циклу, тому на основі даних підходів щодо визначення й групування класифікаційних ознак та різновидів проектних ризиків слід виокремити такі чинники та аспекти впливу ризиків (рис. 1).

Формування та вибір пріоритетних шляхів мінімізації можливих ризиків під час реалізації інвестиційних проектів зумовлюють таке:

- необхідність своєчасної ідентифікації видів ризиків, які характерні конкретному інвестиційному проекту;
- здійснення кількісного та якісного аналізу проектних ризиків;
- визначення стратегії "взаємодії" з ризиком – (погодитись на ризик; контролювати ризик; передавати ризик іншим; уникати ризику) [2];
- надання юридичних гарантій; створення резервних фондів; застави, депозити на спеціальних рахунках; побіжні гарантії (у формі довготермінових контрактів); утримання частини платежів за контрактом; поручительство; контракти з фіксованою ціною; резервні кредити; вексельні інструменти; форфетування; резервні акредитиви; безвідтермінувальні документарні акредитиви; умови платежів за контрактом; банківські рахунки з особливим режимом; оптимізація структури портфеля інвестиційних проектів [4];

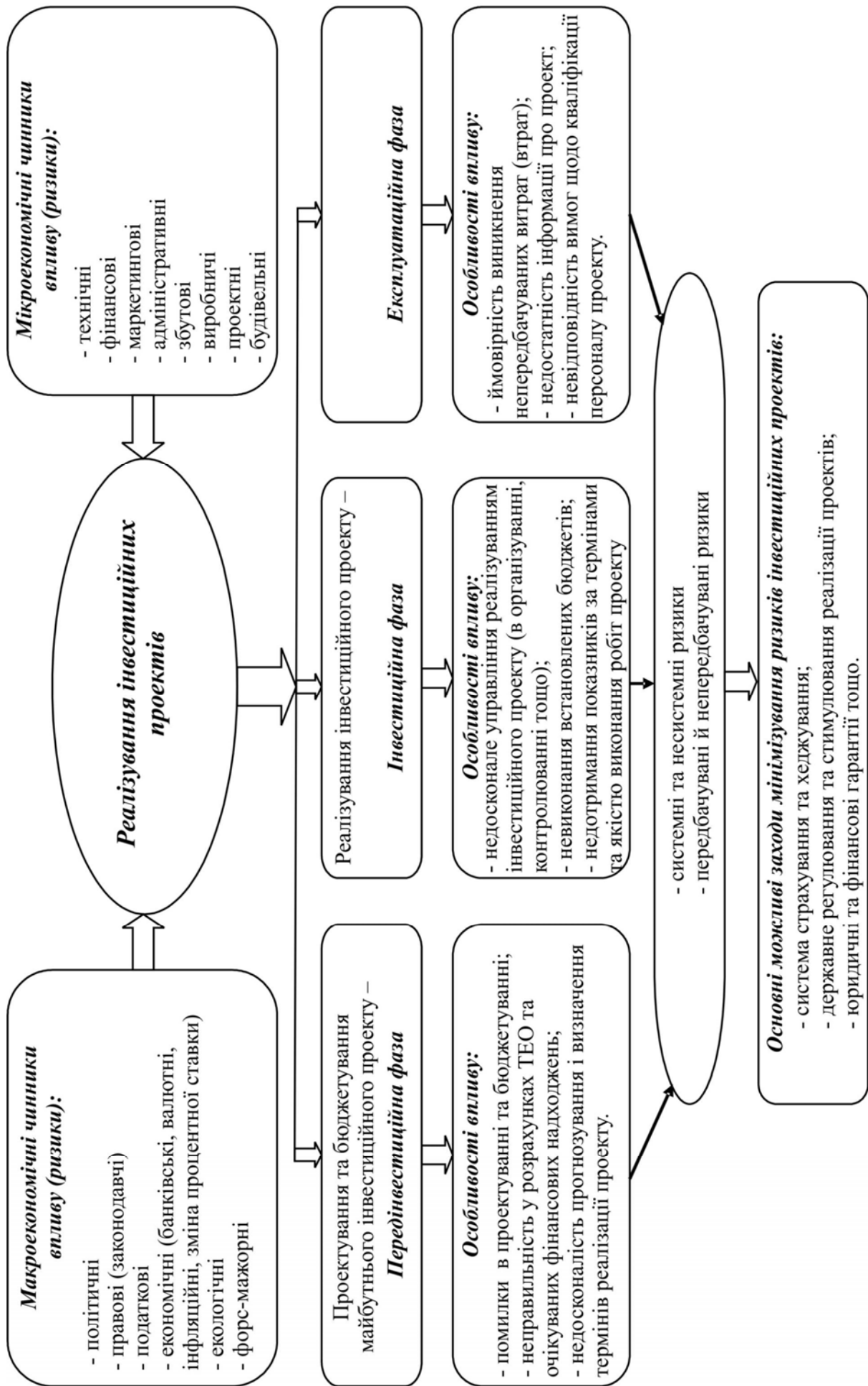

Рис. Основні особливості та чинники впливу ризиків за життєвими фазами реалізування інвестиційних проектів

- забезпечення високої ліквідності інвестицій; диверсифікування; хеджування; своєчасне планування та створення необхідних резервів і запасів; всебічне інформаційне забезпечення інвестиційних проектів, постійний інформаційний моніторинг ситуації на ринку та налагодження ефективної комунікації між учасниками проекту;
- розподіл ризику між учасниками проекту; резервування засобів на покриття непередбачуваних збитків [7];
- доцільність створення служби контролінгу на підприємстві, що здійснює реалізацію інвестиційного проекту для здійснення системного моніторингу процесу інвестування.

Висновки. Характерною ознакою процесу реалізації інвестиційних проектів є можливість виникнення певної ризикованості та непередбачуваності подій. Проте, за умов своєчасної ідентифікації та класифікації усіх можливих видів ризиків можна до певної міри передбачити (скоригувати) процес проходження майбутніх фаз життєвого циклу інвестиційного проекту, виокремити/структурувати джерела (чинники) ризику, мінімізувати (усунути) негативний їх вплив та досягнути економічного й соціального ефекту від конкретного заходу (проекту).

Перспективи подальших досліджень. Досліджені та проаналізовані класифікаційні ознаки, види та методи мінімізації проектних ризиків будуть покладені в основу майбутніх наукових досліджень щодо напрямів удосконалення системи моніторингу та контролінгу інвестиційних проектів.

Література

1. Жуков В.В. Проектне фінансування : навч. посібник. – 2-ге вид. [випр. і доп.]. – Харків : Вид-во "ІНЖЕК", 2004. – 236 с.
2. Вовчак О.Д. Інвестування : навч. посібник. – Львів : Вид-во "Новий Світ-2000", 2008.
3. Тарасюк Г.М. Управління проектами : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.]. – 2-ге вид. – К. : Каравела, 2006. – 126 с.
4. Бардиш Г.О. Проектне фінансування : підручник. – Львів : ЛБІ НБУ, 2006.
5. Бардиш Г.О. Проектний аналіз : підручник. – 2-ге вид. [стер.]. – К. : Знання, 2006.
6. Федоренко В.Г. Інвестиційний менеджмент : навч. посібник. – 3-тє вид. [доп.]. – К. : МАУП, 2006. – 436 с.
7. Дука А.П. Теорія та практика інвестиційної діяльності. Інвестування : навч. посібник. 2-е вид. – К. : Каравела, 2008. – 246 с.
8. Мойсеєнко І.П. Інвестування : навч. посібник. – К. : Знання, 2006. – 458 с.
9. Пушкар М.С., Пушкар Р.М. Контролінг – інформаційна підсистема стратегічного менеджменту : монографія. – Тернопіль : Карт-бланш, 2004. – 236 с.
10. Лук'янова В.В., Головач Т.В. Економічний ризик : навч. посібник. – К. : Академ-видав, 2007. – 138 с.

УДК 330.101.542

Асист. В.Й. Жежуха – НУ "Львівська політехніка"

РИЗИКИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Обґрунтовано необхідність дослідження ризиків інноваційної діяльності підприємств, виділено види інноваційних ризиків, а також етапи управління ризиками інноваційних проектів.

Ключові слова: етапи управління інноваційним ризиком, ідентифікація ризику, інноваційний продукт, інноваційний проект, інноваційний ризик, квантифікація ризику, оцінювання ризику.